

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг
долзарб муаммолари. -2022. -№ 1(4).

ISSN: 2181-1342 (Online)

<https://scienceproblems.uz>

Иқтисодиёт фанлари

**TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHA
RISKLARINI SAMARALI BOSHQARISH**

Shaislamova Nargiza Kabilovna

“Baholash ishi va investitsiyalar” kafedrasida katta o‘qituvchisi, TMI

**ЭФФЕКТИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ ПРОЕКТА В РАЗВИТИИ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Шаисламова Наргиза Кабиловна

Старший преподаватель кафедры «Оценочное дело и инвестиции», ТФИ

**ЭФФЕКТИВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ ПРОЕКТА В РАЗВИТИИ
ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

Shaislamova Nargiza Kabilovna

Senior Lecturer, Department of Valuation and Investments, TIF

Иқтибос келтириш учун / For citation / Для цитирования:

Shaislamova N.K. Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda loyiha risklarini samarali boshqarish //

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари. – 2022. – № 1 (4). – Б. 29–38.

<https://doi.org/10.47390/B1342142022N3>

Аннотация. Мақоллада миллий иқтисодийотда тadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda investitsiya loyihalari risklarini tahlil qilish va boshqarishning ahamiyati ko‘rib chiqilgan, risklarni boshqarishning asosiy bosqichlari muallif tomonidan yoritib berilgan. Shuningdek, amaliyotda ko‘p qo‘llanadigan risklarni pasaytirish yo‘llari keltirilgan.

Калит со‘злар: risk, investitsiya risklari, risklarni tahlil qilish, risklarni boshqarish, risk tamoyillari, tahlil usullari, diversifikatsiya, sug‘urtalash va moliyaviy zahiralalar yaratish.

Аннотация. В статье рассматривается значение анализа и управления риском инвестиционных проектов в развитии предпринимательской деятельности в национальной экономике, автором описываются основные этапы управления рисками. Также

представлены основные пути снижения инвестиционных рисков, которые обычно используются на практике.

Ключевые слова: риск, инвестиционные риски, анализ рисков, управление рисками, методы анализа, диверсификация, страхование и создание резервов.

Abstract. The article discusses the importance of risk analysis and management of investment projects in the development of business activities in the national economy, the author describes the main stages of risk management. The article also presents the main ways to reduce investment risks, which are usually used in practice.

Key words: risk, investment risks, risk analysis, risk management, risk analysis methods, diversification, insurance and creation of reserves.

DOI: 10.47390/B1342142022N3

Mamlakatimiz taraqqiyotining ustuvor yo'nalishlari va rivojlanish dasturlarini belgilashda albatta, asosiy e'tibor yanada qulay investitsiya muhitini yaratishga va xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilishga qaratilayotganligini ta'kidlash kerak. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoev: "Investitsiya – bu iqtisodiyot drayveri, o'zbekcha aytganda, iqtisodiyotning yuragi, desak, mubolag'a bo'lmaydi. Investitsiya bilan birga turli soha va tarmoqlarga, hududlarga yangi texnologiyalar, ilg'or tajribalar, yuksak malakali mutaxassislar kirib keladi, tadbirkorlik jadal rivojlanadi"[1, 2] deb qayd etgani e'tiborga molikdir. Chunki faol va samarali investitsiya siyosatini amalga oshirilishi va investitsiya muhitining investorlar uchun yanada qulay bo'lishiga erishish – mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Investorlar uchun koronavirus inqirozi sharoitida sarmoya kiritishdan oldin investitsiya loyihalariga ta'sir qilishi mumkin bo'lgan risklarni tahlil qilish, risklarni baholash va samarali boshqarish, loyihaga salbiy ta'sir etuvchi omillarni o'z vaqtida aniqlash va ularning salbiy ta'sirini pasaytirish yuzasidan kerakli chora-tadbirlarni ishlab chiqish masalasi yanada muhim vazifalar qatoridan joy oldi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, zamonaviy va ilg'or tajribalar asosida investitsiya loyihalari risklarini tahlil qilish va baholash uslubiyotini takomillashtirish hozirgi dolzarb vazifalardan biriga aylandi, deb ta'kidlash mumkin.

Iqtisodiy adabiyotlarda risk tushunchasi qator iqtisodchi olimlar tomonidan turlicha ta'riflanadi. "Risk" so'zi ispancha-portugalcha so'zdan olingan bo'lib, "rif", "suv ostidagi qoya" degan ma'nolarni bildiradi va bu qoyani mohirona aylanib o'tish ma'nosini, ya'ni xavf-hatar bilan bog'liqligini anglatadi[3, 284-b.]. Taniqli lug'atshunos S.I.Ojegovning rus tili izohli lug'atida "risk - bu muvaffaqiyatga intilish, baxtli hodisaga umid" [4, 2517-b.] degan ma'no anglatadi deyilsa, butun dunyoga mashhur Vebster lug'atida riskka "xavf, zarar va talafot ko'rish ehtimoli"[5] deb

qaralgan. “Risk” tushunchasiga juda yaqin bo’lgan “noaniqlik” tushunchasi bir qator iqtisodchi olimlar tomonidan riskning ba’zi bir turlarini tasniflash uchun sinonim sifatida qo’llaniladi, xususan, M.Bernadete Janke, Anabela P.Tereso, Paulo S.L.P. Afonso o‘z ilmiy ishlarida “Risk, asosan, moliyaviy yo‘qotishlarni anglatadi. U noaniqlik sinonimi sifatida ishlatiladi va investitsiya loyihasi bilan bog‘liq daromadlarning o‘zgaruvchanligini anglatadi”[6, 902-910-b.] degan fikrni bildirsalar, professor V.N.Livshits “Noaniqlik deganda, investitsiya loyihasini amalga oshirish shart-sharoitlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlarning to‘liq emasligi yoki aniq emasligi tushuniladi, loyiha riski deganda esa, loyiha ishtirokchilari tomonidan loyihani amalga oshirishning salbiy baholangan shart-sharoitlarining paydo bo‘lish ehtimolidir, ana shu jihatdan risk noaniqlikka qaraganda subyektivdir”[7, 485-b.], deya risk va noaniqlik o‘rtasidagi farqni izohlaydi.

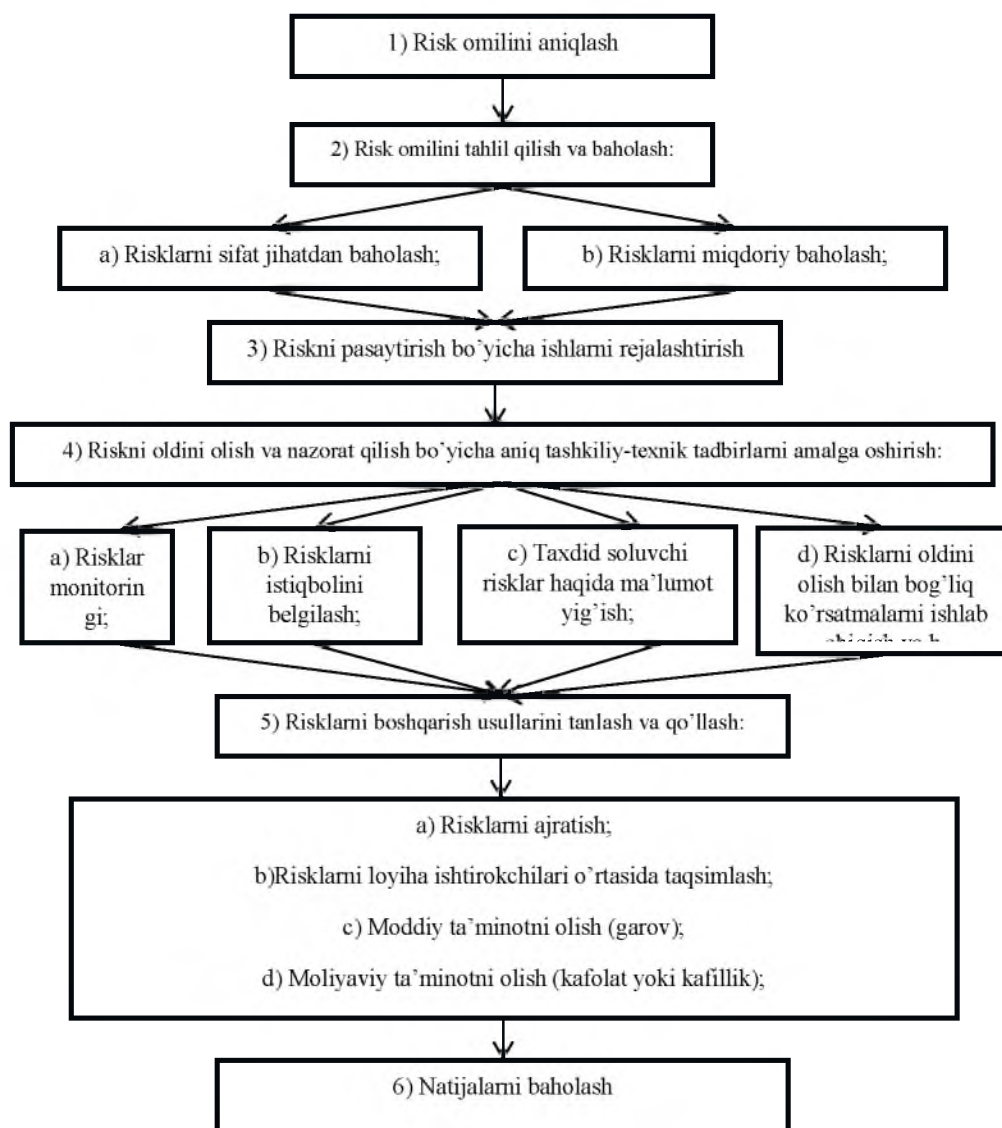
Professor A.V.Vaxabov “Investitsion risk umumiy moliyaviy riskning tarkibiy qismi bo‘lib, o‘zida moliyaviy yo‘qotishlar ehtimolini va investitsiyalardan daromadlarni to‘liq ololmaslik yoki qo‘shimcha investitsion xarajatlarning paydo bo‘lishini namoyon etadi” [8, 165-b.] , deb ta‘rif beradi.

Martina Merkova, Josef Drabek risk to‘g‘risida quyidagi fikrlarni bildirib o‘tishgan: “Risk har qanday tadbirkorlikning muqarrar qismidir, shuning uchun uni tahlil qilish juda muhim, ammo, shu bilan birga, paradoks shundan iboratki, bu loyihaning eng oxirigacha baholab bo‘lmaydigan qismi hisoblanadi”[9, 656-662-b.].

Hozirgi kunda loyiha risklari deganda loyihani amalga oshirish natijasida ko‘zlangan daromadlarning pasayishiga sabab bo‘ladigan vaziyatlar majmuasi tushuniladi. Shu bilan birga, loyiha riski investitsion loyihani amalga oshirishga halaqit beradigan yoki loyiha samaradorligini pasaytiradigan risklarning yig‘indisini ham anglatadi. Investitsiya riskini ma‘lum bir investitsion qarorni qabul qilish natijasida zahiralarni yo‘qotish imkoniyati, daromadlarni ololmaslik yoki qo‘shimcha harajatlar zarurati sifatida belgilash mumkin.

Bugungi kunda investitsiya loyihalarini amalga oshirishda faqatgina loyihaga ta‘sir etuvchi risk turlari aniqlanib qolmasdan, balki ularni tahlil qilib, baholab, so‘ngra bunday risklarni samarali boshqarish va pasaytirish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqilmoqda. Investitsiya loyihasini ishlab chiqishda va amalga oshirish davrida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan risklarning har bir turini alohida hisobga olish, o‘rganish va tahlil qilish, baholash hamda ularni pasaytirish choralarini ishlab chiqish zarur bo‘ladiki, bu risklarga qarshi kurashishning eng samarali usuli hisoblanadi.

Bizningcha, risklarni boshqarishning asosiy bosqichlarini quyidagicha ifodalash mumkin (1-rasm).

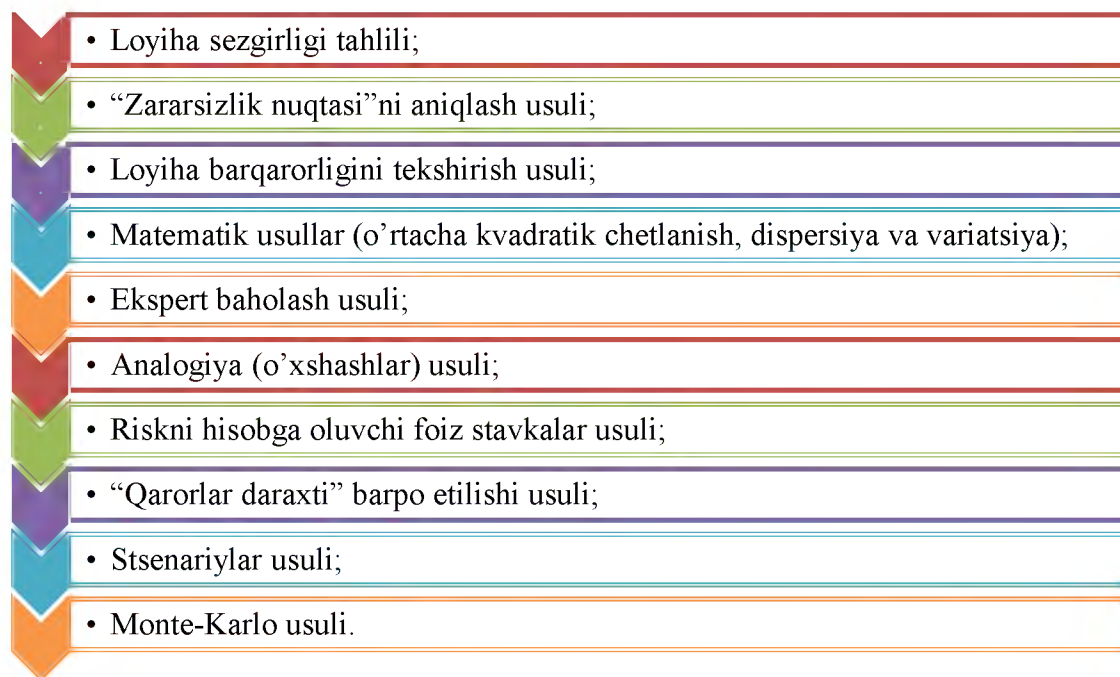
1-rasm. Risklarni boshqarish bosqichlari⁴

Risklarni boshqarish – investitsiya loyihasiga ta’sir etuvchi risklarni aniqlash, baholash, hisoblash, nazorat qilish (monitoring) va kamaytirish maqsadida kompaniyada doimiy olib boriladigan tuzilmaviy jarayondir. Risklarni boshqarish va baholashdan maqsad, investorga investitsiya loyihasini amalga oshirishning maqsadga muvofiqligi to’g’risidagi qarorlarni qabul qilish va mumkin bo’lgan moliyaviy yo’qotishlardan himoyalash bo’yicha chora-tadbirlar ishlab chiqish uchun kerakli ma’lumotlarni taqdim qilishdan iborat.

⁴ Muallif tomonidan iqtisodiy adabiyotlarni o’rganish asosida ishlab chiqildi.

Shuni e'tiborga olish lozimki, investitsiya loyihalari risklarini boshqarishda ularni tahlil qilish va baholash natijalariga asoslanib, boshqarish usullari tanlanadi. Demak, loyiha risklarini baholash qanchalik mukammal amalga oshirilsa, buning natijasida loyiha bo'yicha aniq va ishonchli ma'lumotlarga ega bo'linadi va loyiha shunchalik samarali boshqariladi.

Amaliyotda investitsiya risklarini baholashning bir qancha usullari mavjud bo'lib, ulardan asosiylarini quyida keltirib o'tamiz (2-rasm).

2-rasm. Investitsiya risklarini baholash usullari⁵

Investitsiya loyihalari risklarini boshqarishdan asosiy maqsad risklarni pasaytirish hisoblanadi. Ana shu ma'noda tadbirkor risklarni samarali boshqarish uchun ularni pasaytirish yo'llarini ham bilishi talab etiladi.

Riskni pasaytirishning aniq vositasini tanlashda investor va tadbirkorlar quyidagi tamoyillarga asoslansalar, maqsadga muvofiq bo'lishini ilmiy va amaliy tadqiqotlar ko'rsatdi:

- ortiqcha tavakkal qilish kerak emas;
- risk oqibatlari to'g'risida o'ylash lozim;
- kam narsa uchun risk qilish kerak emas.

Birinchi tamoyilga asosan, investor o'z kapitalidan ko'ra ko'proq risk qilishi mumkin emas, ya'ni investor investitsiya loyihasini amalga oshirish to'g'risida qaror qabul qilishidan avval quyidagilarga amal qilishi lozim:

⁵ Muallif tomonidan iqtisodiy adabiyotlarni o'rganish asosida ishlab chiqildi.

- loyihaga ta'sir etuvchi risk bo'yicha mumkin bo'lgan zararining maksimal hajmini aniqlab olishi;

- zararlarni qo'yilayotgan kapital va o'zining barcha moliyaviy mablag'lari bilan taqqoslashi lozim.

- ushbu kapitalning yo'qotilishi investorning bankrot bo'lishiga olib kelish-kelmasligini risk koeffitsientini hisoblash asosida aniqlashi lozim. Risk koeffitsienti quyidagicha topiladi:

$$R_k = Z/O'MR$$

(1) [10; 62-b.]

Bunda R_k – risk koeffitsienti; Z – maksimal mumkin bo'lgan zararlar summasi; $O'MR$ – o'z moliyaviy resurslar hajmi.

Formuladagi $R_k \leq 0,3$ – riskning mumkin bo'lgan darajasi; $R_k \geq 0,7$ – investorni bankrotlikka olib keluvchi risk koeffitsienti.

Ikkinchi tamoyilning amalga oshirilishi investorning risk ehtimolligi miqdori va oqibatlarini aniqlab olgan holda riskni pasaytirish usullari to'g'risida qaror qabul qilinishini talab etadi.

Uchinchi tamoyilning amal qilinishi loyihadan ko'riladigan zarar hajmi nisbatan yuqori bo'lgan hollarda riskdan (tavakkal qilishdan) bosh tortish zarurligi bilan anglanadi, ya'ni oz samara uchun ko'p mablag'dan voz kechish kerak emas.

Investitsiya loyihalarini amalga oshirishdagi alohida risklar ta'sirini yo'qotish yoki yumshatish uchun bir qancha yo'llardan foydalaniladi.

1. Riskdan qochish - risk bilan bog'liq tadbirlardan voz kechishni (demak, bunda foydadan ham voz kechishni) bildiradi.

2. Riskni ushlab qolish – investor zimmasiga riskni qoldirish, bunda investor o'z kapitalini riskli tadbirlarga yo'naltirayotganda, risklardan ko'riladigan zararlarni qoplash uchun yetarli mablag'larga ega bo'lishi talab etiladi. Ko'zda tutilmagan xarajatlarni qoplash uchun zahira mablag'larini tashkil etish yo'li bilan yo'qotishlar hajmini qisqartirish mumkin bo'ladi.

3. Riskni uzatish (sug'urtalash) – investor risk havfini kimningdir zimmasiga yuklaydi. Riskni sug'urtalash, mantiqan olganda, muayyan risklarni sug'urta kompaniyalariga berishni anglatadi. Uning mohiyati investorning riskdan qutilish maqsadida daromadning bir qismidan voz kechishini anglatadi.

4. Risk darajasini pasaytirish – investor tomonidan yo'qotish ehtimoli va miqdorini kamaytirishga harakat qilishni anglatadi. Risk darajasini pasaytirish uchun turli usullar qo'llaniladi, ular ichida eng ommapob usullarga diversifikatsiya, cheklash (limitlash), sug'urta qilish yoki o'z-o'zini sug'urtalash, ishonchli va to'liq axborot va ma'lumotlarga ega bo'lish kabilar kiradi.

Investitsiya risklarini pasaytirish usullari quyidagilardan iborat:

- risklarni diversifikatsiyalash;
- risklarni sug'urtalash;
- risklarni loyiha qatnashchilari o'rtasida taqsimlash;
- risklar uchun moliyaviy zahiralarni ajratish.
- qo'shimcha ma'lumotlar va axborotlarga ega bo'lish.

Risklarni diversifikatsiyalash bir-biriga bog'liq bo'lmagan turli xil faoliyatlar o'rtasida risklarni taqsimlash xisoblanadi. Diversifikatsiya turli xil faoliyatlar o'rtasida investitsiyalarni taqsimlash asosida riskning bir qismidan qutulish imkonini beradi (masalan, investitsiya portfelini shakllantirish).

Investitsiya portfelini shakllantirishda risklarni taqsimlashning quyidagi shakllari mavjud:

- tovar va xizmatlar hamda faoliyat turlari bo'yicha diversifikatsiyalash;
- iste'molchilarni diversifikatsiyalash;
- mol yetkazib beruvchilarni diversifikatsiyalash;
- loyiha qatnashchilarni diversifikatsiyalash.

Risklarni sug'urtalash bu risklardan og'ish hisoblanib, bunda mukofot evaziga risklarni sug'urta kompaniyalariga berish orqali risklarni pasaytirish hisoblanadi. Sug'urtalashda mulkni sug'urtalash hamda baxtsiz hodisalardan sug'urtalash amalga oshiriladi. Mulkiy sug'urtalashning quyidagi shakllari mavjud:

- moddiy yo'qotishlar va zararlardan himoya qilish maqsadida pudrat qurilishlarini sug'urta qilish;
- moddiy yo'qotishlar va zararlardan himoya qilish maqsadida dengiz yoki havo transportlari orqali tashilayotgan yuklarni sug'urta qilish;
- moddiy yo'qotishlar va zararlardan himoya qilish maqsadida pudrat va subpudrat tashkilotlariga tegishli bo'lgan asbob uskunalarni sug'urta qilish.

Baxtsiz hodisalardan sug'urta qilishning quyidagi shakllari mavjud:

- qurilish qatnashchilari tana jarohatlari, shaxsiy zarar yoki mulkiy zarar ko'rganlarida bosh pudrat tashkilotlari faoliyatini himoya qilish maqsadida umumiy fuqorolik javobgarligidan sug'urta qilish;
- loyihalashtirish jarayonida arxitektorlik va texnik nuqtai nazardan xatolarga yo'l qo'yilganda loyihalarni boshqarishda kamchiliklar kelib chiqqanda bosh pudrat tashkilotini moddiy javobgarlikdan sug'urta qilish.

Risklarni loyiha qatnashchilari o'rtasida taqsimlash moliyaviy reja va shartnoma xujjatlarini ishlab chiqish davomida amalga oshiriladi. Risklarni taqsimlashda loyiha qatnashchilari ularga tegishli bo'lgan u yoki bu risklarni ko'paytirib yoki kamaytirgan holda qaror qabul qiladilar.

Risk orqali ko'rilgan zararlarni qoplash moliyaviy zahiralarni tashkil etishni ko'zda tutadi. Ko'zda tutilmagan zararlarni qoplash uchun moliyaviy zahiralarni tashkil etish orqaligina loyihani amalga oshirishda vujudga keladigan uzilishlarni bartaraf etish mumkin.

Moliyaviy zahiralarni tashkil etishda quyidagilarni aniqlash lozim:

- ko'zda tutilmagan xarajatlarni qoplash uchun kerakli bo'lgan mablag' miqdori;
- ko'zda tutilmagan xarajatlarni qoplash uchun kerakli bo'lgan zahiraning tarkibi;
- belgilangan zahiralardan foydalanish maqsadlari.

Moddiy zahiralar maxsus zahiralar tashkil etishni, masalan, ma'lum bir davr mobaynida loyiha bo'yicha ishlab chiqarish uzilishsiz amalga oshirilishi uchun xom ashyo va materiallar zahiralarni tashkil etishni anglatadi.

Tadbirkorlar yoki investorlar ba'zan investitsiya bo'yicha qarorlarni ma'lumotlarning yo'qligi yoki ma'lumotlarning yetarli emasligi sharoitida ham qabul qilishlari mumkin va shu sababli, investor loyihaning kelajakdagi istiqbolini to'g'ri belgilash maqsadida hamda loyihaning risklilik darajasini pasaytirish maqsadida ko'proq axborotlarga va kengroq ma'lumotlarga ega bo'lishni istaydi. Axborotlar sifatini oshirish va aniq ma'lumotlarga ega bo'lish qo'shimcha xarajatlarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun loyihani tavsiflovchi ko'rsatkichlarning ishonchliligini oshirish imkoniyati bilan bu ma'lumotlarni olishga ketgan xarajatlarni taqqoslash lozim [11, 258-259 b.].

Shu bilan birga, xorijiy bank amaliyotida eng keng tarqalgan, kredit riskini pasaytirishga qaratilgan tadbirlar ham mavjud bo'lib, ularni quyida keltirib o'tamiz:

1) Qarzdorning kreditga layoqatliligini puxta baholash. Xorij bank amaliyotida ssuda oluvchini balli baholashga asoslangan usul juda keng tarqalgan (skoring metod). Bu usul mijoz reytingini aniqlashni ko'zda tutadi. Qarzdorni baholash mezonlari har bir bank uchun qattiq individuallashtirilgan bo'lib, uning amaliyotdagi mavqeidan kelib chiqadi va vaqti-vaqti bilan qayta ko'rib chiqiladi.

2) Bir qarzdorga beriladigan kreditning hajmini kamaytirish. Bu usul yirik hajmdagi kapitalni bitta mijozga emas, aksincha, uni bir necha mijozlar o'rtasida taqsimlash afzalligini bildiradi.

3) Kreditlarni sug'urtalash. Kreditni sug'urtalash uning qaytmaslik riskini to'liq sug'urta bilan shug'ullanuvchi tashkilot zimmasiga yuklanishini ko'zda tutadi. Sug'urtalash bilan bog'liq barcha xarajatlar ssuda oluvchilar tomonidan to'lanadi.

4) Yetarli ta'minotni jalb qilish. Bunday usul bankka berilgan summaning qaytishini va foiz olinishini kafolatlaydi. Kredit riskidan himoya qilishda asosiy e'tibor zararlarni qoplash uchun mo'ljallangan yetarli ta'minotni jalb qilishiga emas, balki ushbu zararlarga yo'l qo'ymaslik uchun qarzdorning kreditga layoqatliligini tahlil

qilishga qaratiladi. Chunki ssuda kredit kelishuviga muvofiq qaytarilishini hisobga olib beriladi.

Xulosa qilib aytganda, milliy iqtisodiyotda investitsiya loyihalarini samarali amalga oshirish loyiha risklarini baholash va boshqarish usullarini takomillashtirishni talab etadi. Buning uchun quyidagi ilmiy va amaliy taklif-tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Investitsiya loyihalari risklarini boshqarishda ularni tahlil qilish va baholash natijalariga asoslanib, boshqarish usullari tanlanadi. Loyihani samarali boshqarish esa, ko'zlangan samarali natijaga erishishga olib keladi. Shuning uchun loyiha risklarini baholashni puxta va mukammal amalga oshirish lozim;

2. Investitsiya loyihalari risklarini baholash va boshqarish usullarini tanlashda loyihaga ta'sir etuvchi risklarning o'ziga hos xususiyatlarini hisobga olish lozim. Bunda masalan, risklar sug'urtaladigan va sug'urtalanmaydigan turlarga bo'linadi. Sug'urtalanmaydigan risklardan fors-major risklari yoki siyosiy risklarni sug'urtalash usuli orqali boshqarish va sug'urta xarajatlarni hisoblashdan ko'ra, moliyaviy zahiralarni ajratish usuli va xarajatlarni qoplash uchun kerakli bo'lgan mablag' miqdorini aniqlash afzal hisoblanadi;

3. Investitsiya loyihalari risklarini baholashda kompleks baholash ishlarini amalga oshirish lozim, ya'ni risklarni baholashda faqat bitta baholash usuli bilan kifoyalanmasdan, balki obyektiv (statistik va hisobot ma'lumotlariga asoslangan) usullar hamda subyektiv (ekspert fikriga asoslangan) usullar, shuningdek, sifat va miqdor jihatdan baholash usullarining integratsiyasiga asoslangan kompleks baholanishi lozim. Bunda bitta usulning kamchiligi ikkinchi usulning afzalligi bilan qoplanadi va risklarni mukammal baholanishiga erishiladi;

4. Milliy iqtisodiyotda risklarni baholash usullari xorij tajribalariga va ayniqsa, axborot kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan bo'lishi lozim. Xorijiy iqtisodchi olimlar tomonidan taklif etilgan moliyaviy vositalar asosida risklarni boshqarish usullarining qo'llanilishi innovatsion moliyalashtirish mexanizmlaridan foydalanilishiga, ilg'or va zamonaviy boshqarish usullarining keng qo'llanilishiga olib keladi.

Адабиётлар рўйхати / Список литературы / References

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. Toshkent. 25 yanvar, 2020 yil.
<https://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. Toshkent. 28 dekabr, 2018 yil. www.press-service.uz
3. Инвестиции: Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению подготовки «Экономика» / Б.Т.Кузнецов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. – 663 с. (С. -284.)
4. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. 4-е изд., доп. – М.: А ТЕМП, 2006. – 3423 с. (С. -2517.)
5. Merriam-Webster's Dictionary and Thesaurus, Mass-Market Paperback – April 1, 2014.
6. M.B. Junkes, A.P. Tereso, P.S.L.P. Afonso The Importance of Risk Assessment in the Context of Investment Project Management: A Case Study// Conference on ENTERprise Information Systems / International Conference on Project MANagement / Conference on Health and Social Care Information Systems and Technologies, CENTERIS / ProjMAN / HCist 2015 October 7-9, 2015. (902-910 pages).
7. Виленский П.Л., Лившиц В.Н., Смоляк С.А. Оценка эффективности инвестиционных проектов: Теория и практика: учеб. пособие. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство «Дело» АНХ. 2008. – 1104 с. (С.-485.)
8. A.V.Vaxabov, Sh.X.Hajibakiev, N.G.Muminov Xorijiy investitsiyalar. O'quv qo'llanma. / i.f.d. professor A.V.Vaxabovning umumiy tahriri ostida. – T.: "Moliya", 2010. – 328 b. (B. -165.)
9. Martina Merkova, Josef Drabek. Use of risk analysis in investment measurement and management. (<http://toc.proceedings.com/29281webtoc.pdf>) (656-662 pages).
10. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент: учебное пособие. – М. Финансы и статистика, 1996. – 196 с. (С. -62).
11. Староверова Г. С. Экономическая оценка инвестиций: Учеб. пос. – М. КНОРУС, 2006. – 312 с. (С.-258).